

DELO

glasilo KPI za slovensko narodno manjšino

Leto XXV. - Štev. 4-5 (806-807)

T R S T - 23. marca 1973

100 lir

Kot nosilci specifičnih interesov v okviru splošnih razvojnih zahtev Trsta in dežele moramo biti soudeleženi tudi pri gospodarskih izbirah in pobudah!

«Kraške rezervate» naj upravljajo Slovenci v svoji gorski skupnosti

Po Krasu vrši. Zaradi «kraških rezervatov», ali točneje, zaradi poskusa deželne vlade levega centra, da bi vsilili Kraševcem tako upravo «kraških rezervatov», ki bi jih dejansko odrinila od vsakega soodločanja o lastni usodi za daljšo dobo.

Vršenje, protesti in sestanki pa so v določenem trenutku zapeljali tudi v stranpota, v nejasnost, v nevarno oživiljanje kvalunkvizma. Še nikoli kot tokrat niso ti pojavi negativni in mislimo, da se ne bomo zmotili, če jih pripisujemo slabi informiranosti in zavajanju tistih političnih sil, ki so sokrivate za dosedanje izbire in bi v tem protestu rade poiskale svoje «devišstvo».

Zato pa menimo, da je prav, če to številko «Dela» posvetimo težkim vprašanjem, ki v enaki meri prizadevajo Kras in Slovence na tržaškem in deloma goriškem področju.

«Kraški rezervati» so samo del širšega in bolj zapletenega poskusa, da bi Trstu in Krasu spremenili obličje po izbirah tržaške Krščanske demokracije, oziroma njenih vodilnih krogov.

Ali, če hočemo, «kraški rezervati» niso nič drugega kot druga plat medalje, katere prvemu delu je ime «gorske skupnosti». Od tod pa moramo začeti.

Kraškim ljudem je najhitreje vzplamtelo, ko so jim prišepnili, da gre za njihovo «lastnino», za gmajnico, travnik, borov gozd, njive in hišo. To razumemo. Vemo, da to vprašanje peče. Toda še bolj peče splošno vprašanje, kaj nameravajo z našim ozemljem in narodno skupnostjo, ki na njem živi.

Zato smo pripravili ta informativni material. Preberite ga, kajti pre-

pričani smo, da bodo Slovenci iz njega izvedeli marsikaj in izluščili napotke za resnično učinkovito politično akcijo, v katero jih mi, komunisti, pozivamo.

Uspeh političnega nastopa pa je zagotovljen samo, če je med ljudmi jasnost, iskrenost, poznavanje problema v vseh aspektih in jasna

STOJAN SPETIČ

(Nadaljevanje na 2. strani)

Delegacija Kraševcev na razgovoru s predsednikom deželne vlade.

KAJ SO "KRAŠKI REZERVATI"?

Kaj so «kraški rezervati»? Slovenci v glavnem to že vedo. Prav se nam zdi, da na kratko obnovimo osnovne značilnosti tega vprašanja.

Z zakonom Belci, ki je bil izglasovan v parlamentu pred poldrugim letom, je bila kronana pobuda skupine naravoslovcev, da bi zaščitili na Krasu cvetice in živali, nekatere osnovne značilnosti tal in panorame. Tedaj je bilo v parlamentu določeno, da bo o zaščiti kraške narave podrobneje odločala deželna uprava Furlanije-Juljske krajine.

Tu so pred nekaj meseci sestavili komisijo, katere naloga je bila, da napiše izvršilni zakon o oblikovanju «Ustanove za zaščito Krasa». V tej komisiji so bili tehniki, funk-

cionarji in politični predstavniki levosredinskih strank, tudi «Slovenske skupnosti».

Ta komisija je v bistvu izdelala zakonski osnutek, o katerem gre sedaj tako ognjevitá razprava. Najprej je bil, pod roko, dan v vednost javnosti nekoliko slabši zakonski predlog, po nekaj tedenski razpravi pa končno besedilo, ki ga je deželni odbor (v katerem so predstavniki DC, PSDI in PSI) odobril na svoji seji 22. februarja letos.

Ta zakonski osnutek dejansko ustanavlja na Krasu posebno «Ustanovo za zaščito Krasa» z monstruznimi pristojnostmi in oblastjo. V glavnem naj bi ta ustanova svoje pristojnosti in oblast «ukradla» občinskim in drugim demokratičnim upravam, ki so poklicane da vodijo, načrtujejo in sploh gospodarijo z ozemljem.

Kdo pa upravlja «Ustanovo»? Nedemokratični odnos deželne vlada leve sredine do Slovencev se je tu pokazal v vsej svoji luči, saj dopušča v upravi le nekaj izvoljenih predstavnikov, levji delež pa prepušča imenovanim funkcionarjem. Imenovan naj bi bil tudi direktor ustanove. Govorilo se je, da je obstajala že kandidatura za tega novega «kraškega guvernerja»: prof. Renato Mezzena, ki je bil tudi kan-

didat krščanske demokracije za senat na zadnjih parlamentarnih volitvah.

Kompetence tega direktorja bi bile, po zakonskem osnutku deželne vlade, strašne: v bistvu bi on razmejil «tri pasove» kraških rezervatov in določal, kje je kaj prepovedano. Prepovedi pa je precej: od reje domače živine do košnje, paše in sekanja v gozdovih, tja do zidave hiš ali hišnih priključkov. Med prepovedmi je tudi zajeta «folklorna dejavnost». Iz tega naj bi sklepali, da bi odslej direktor-guverner odločal, ali smemo Slovenci prirediti svoje vaške praznike, kraško ohcet ali praznike našega tiska.

Je pa tudi druga, zanimiva plat medalje: direktor-guverner bi istočasno imel pristojnost, da te prepovedi prekliče v korist posameznih privatnikov in jim dovoli to, kar je večini ljudi prepovedano na svojem ozemlju. Po domače povedano, bi lahko prepovedal «kraško ohcet», obenem pa dovolil, recimo «Legi nazionale», da priredi svoje shode ali podobno.

Direktor-guverner se po tem zakonu ne bi obvezno držal določil regulacijskih in drugih načrtov. Nasprotno, na področju, ki jih upravlja kot svojo «kolonijo», bi lahko dovolil celo gradnjo naselij ali industrijskih naprav! To je pa tudi višek. Naj k temu dodamo še pristojnost, da upravni svet (nedemokratične) ustanove za «kolonialno» upravljanje Krasa, lahko priporoči deželni vladi «razlastitev» zemljišč — tako v okviru kraških rezervatov, kakor tudi izven njih. Po domače povedano, bi preko te «Ustanove» imela deželna vlada popolno pravico, da razlasti v svoje namene, ves Kras od Doberdoba do Doline.

To so določila zakonskega osnutka deželne uprave. Komunistična partija ni v deželni vladi in je zato izvedela za besedilo zakonskega osnutka o kraških rezervatih šele tedaj, ko je bil razdeljen na pokrajinski posvetovalni konferenci v Trstu, se pravi pred tremi tedni. Kljub temu pa smo «na slepo» že konec novembra in nato sredi decembra, izrazili svoje mnenje v deželnem svetu. Tedaj smo opozorili pristojne politične sile, da bi morala zaščita narave in torej uprava teh kraških rezervatov biti naloga «gorskih skupnosti», ki so demo-

«Rezervate» naj upravljajo Slovenci

(Nadaljevanje s 1. strani)

zavest, kam hočemo priti, kakšni so naši kratkoročni, srednjeročni in bolj oddaljeni končni cilji.

Komunisti smo mnenja, da je naš kratkoročni cilj ta, da se v deželnem svetu prekine razprava o kraških rezervatih in ustanovi, ki naj bi jih upravljala. To smo, če naj verjamemo zagotovitom predsednika deželne vlade dr. Berzantija, v glavnem že dosegli.

Srednjeročni cilj pa je, da od dežele dobimo to, kar nam jamči demokratična zakonodaja: **da bodo «kraške rezervate» upravljali Kraševci sami preko svoje samoupravne «gorske skupnosti»** ali, preprosteje povedano, skupnosti kraških občinskih uprav, ki so izvoljeni iz raz prebivalstva.

Končni cilj, ki si ga postavljamo pa je sledeči: Slovenci, ki smo kot narodna manjšina, nosilci specifičnih interesov v okviru splošnih razvojnih zahtev tržaškega področja in dežele Furlanije-Juljske krajine, **moramo biti soudeleženi**, ko gre za načrtovanje novih del, novih gospodarskih izbir in pobud. Skratka, da smo Slovenci in delavski razred soudeleženi pri **«demokratičnem načrtovanju»**, kar je seveda v popolnem nasprotju s težnjami vodilnega političnega razreda, ki hoče samovoljno ukazovati in urejati stvari v lastno korist.

Tako mestna gospoda «ščiti» podobno Krasa...

kratični organ samouprave za kraško področje.

Tega svojega stališča smo se držali, dokler nismo izvedeli za zakonski osnutek levosredinskega deželnega odbora. Tedaj je naš pokrajinski svetovalec inž. arh. Roberto Costa, sicer tudi ravnatelj inštituta za urbanistično načrtovanje pri tržaški univerzi, jasno povedal, da je osnutek, ki ga predlaga deželna vlada «protiustaven, ker jemlje občinam pristojnosti, ki jih določa ustavni red republike», nadalje «protizakonit, ker ne upošteva zakona o gorskih skupnostih (1102), ki je poznejši kot zakon Belci» in, končno, «nedemokratičen, ker pušča ob strani oziroma podreja volji tržaškega vodilnega razreda slovensko narodno skupnost». Stališče, da morajo gorske skupnosti, se pravi skupnost kraških občinskih uprav, ki je v rokah Slovencev, upravljati kraške rezervate, je izrekel tudi deželni svetovalec KPI, dolinski župan Dušan Lovriha.

Na istem posvetovanju se je proti zakonu o kraških rezervatih izrekel pokrajinski odbornik PSI Lucijan Volk, čeprav ni osvojil našega stališča o upravi rezervatov. Naj pri tem omenimo, da so negativno stališče do zakonskega osnutka deželne vlade zavzele tudi strokovne organizacije (Kmečka zveza, zadruga Naš Kras in dr.) ter Slovenska kulturno-gospodarska zveza. Edino-le predstavniki «Slovenske skupnosti» niso takoj obrazložili svojega stališča. Vsi trije (Drago Štoka, inž. Sosič in dr. Vladimir

Vremec) so obravnavali le manj važne probleme. «Slovenska skupnost» se je nato obotavljala cel teden dni in v svojih uradnih sporočilih poudarjala, da še ni izdelala končnega stališča. Šele pod vtisom protestnega zborovanja v gro-pajski osnovni šoli je SS izdala negativno stališče.

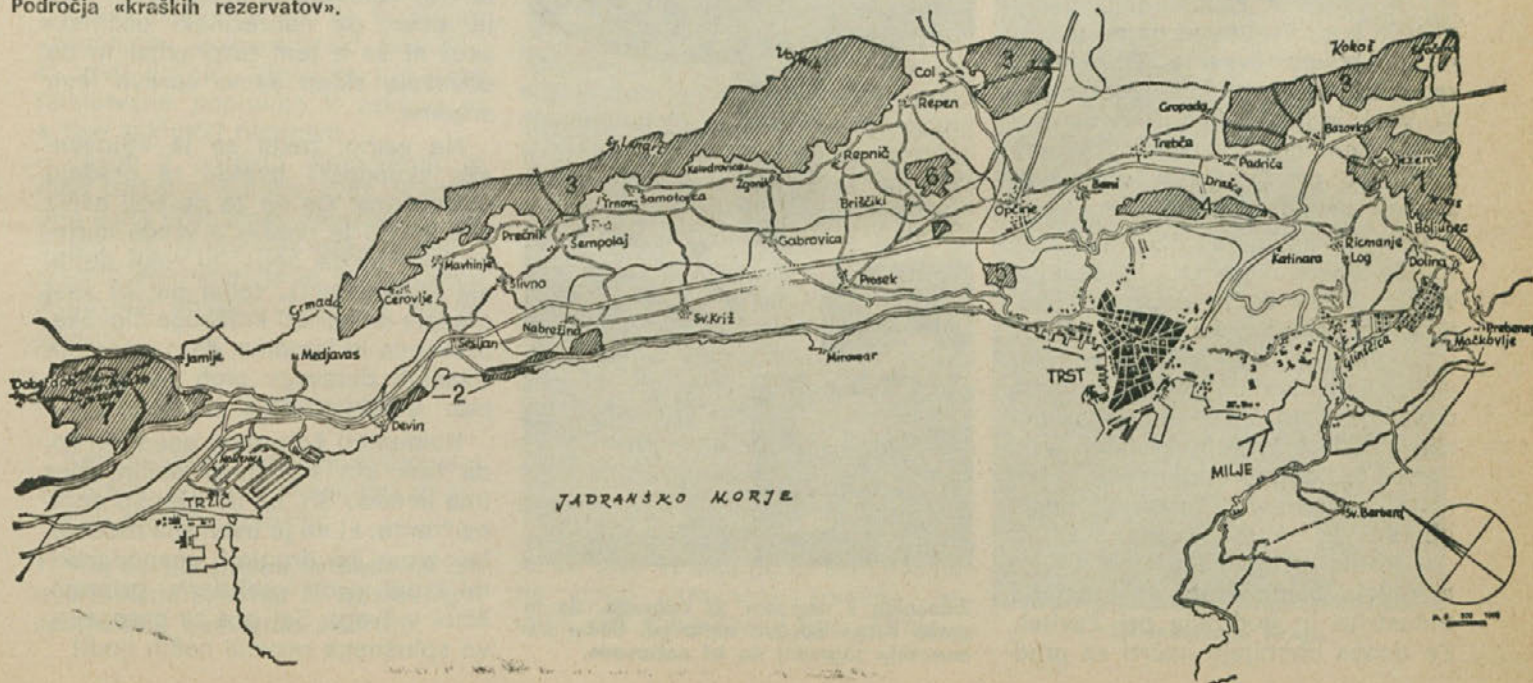
Neglede na to, kdaj in kako so bila izražena stališča, velja poudariti, da se Slovenci in z njimi vsa levica (KPI in PSI) ne strinjajo s predloženim zakonskim osnutkom. Treba ga bo korenito spremeniti, odpraviti določila o razlastitvah, ki so nesmiselna, upravo kraških rezervatov pa predati skupnosti kraških občin, se pravi «gorski skupnosti za Kras». Naj slovenski župani in demokratično izvoljene uprave ščitijo kraške značilnosti, spoznamo z ljudmi, lastniki in poljedelci. V nasprotnem primeru ne bo zaščite Krasa, kajti ni mogoče načrtovati in ščititi ozemlja, če se prizadeto prebivalstvo s tem ne strinja. Prepričani smo, da bi pa Slovenci sodelovali s svojimi izvoljenimi predstavniki v trenutku, ko bi jim bilo jasno, da jim nihče ne streže po življenju in možnosti razvoja. To je pa v bistvu osnovni predlog KPI. Za to naj se ustvari enotnost ljudi s Krasa. Treba je namreč prepričati vodilni skupini Krščanske demokracije, da bi se preko tega načrta polastila oblasti na našem področju. Za tisto oblast ji gre, ki je ni nikoli pridobila po demokratični poti, z volitvami.

Značilni napisi na kraških gmajnah.

Področja «kraških rezervatov».

Proti gradnji naftovodov so vsi razen županov «Slovenske skupnosti»

Niso samo «kraški rezervati». Načrti, ki zadevajo naše področje, so trojni in vsi so zadostno nevarni, da bi zaslužili pozornost in protest Slovencev. V mislih imamo dejstvo, da bo dežela v kratkem razpravljala o dveh pomembnih ukrepih: urbanističnem načrtu in petletnem gospodarskem razvojnem načrtu Furlanije-Juljske krajine. Tržaška občina pa bo v kratkem ponovno potrdila sklep o gradnji velikih avtocest preko Krasa.

Shematično pomenijo ti trije sklepi sledeče: gradnjo velike avtoceste od Sosljana mimo Grabrovca (od tu naj bi se odcepila «barkovljanska vpadnica»), od tod pa za Opčinami do Fernetičev (avtoporto), nazaj mimo Trebč in Bazovice na Pesek, z Bazovice pa na Katinaro (tu bi se ustvarilo ogromno vozlišče avtocest) in mimo Rovt k pomolu VII v novem pristanišču, oziroma v industrijsko cono.

Urbanistični načrt pa, skupaj s petletnim razvojnim načrtom, predvideva, da bi moral Trst postati «naftno pristanišče», se pravi «terminal» vrste naftovodov.

Komunisti smo se takoj izrekli proti tej nameri deželne vlade. To pa zato, ker potrebuje naše mesto proizvodnih dejavnosti, ki ustvarjajo dohodek in zaposlujejo večje število ljudi. Naftovod pa ne ustvarja dohodkov (vsaj v Trstu ne), zaposluje pa le nekaj deset ljudi. Vsak industrijski razvoj v Trstu bi bil nemogoč, če bi vsa prosta zemljišča pri Orehu in v Žavljah zasegli za naftne hranilnike.

Pri tem naj samo opozorimo na to, da se skušata DC in deželna vlada na tak način rešiti obljube, ki jo je dala rimska vlada (CIPE) leta 1968, da bodo v Trstu zgradili večjo kovinarsko tovarno «vodilnega» značaja. Za to se danes borijo sindikati in demokratične sile, kar pa DC očitno bode v oči, saj ni nikoli nameravala izpolniti danih obljub.

«Naftno pristanišče» pa bi ne prizadelo samo Trsta, pristanišča, industrije in področja pri Žavljah. Že danes obstajajo načrti za grad-

njo štirih novih naftovodov (Total, ENI in dva nova za SIOT). Namenjeni bi bili v Avstrijo, Portogruaro, Bavarsko, vsi pa bi nujno stekli preko Krasa.

Za štiri naftovode je potreben skoraj 150 metrov širok pas, ki bi se kakor kača vil od Žavelj mimo Doline na Kras, tja do Štivana in dalje v Furlanijo. Vsakemu je jasno, kolikšno škodo bi ponovno utrpeli naši ljudje: tako delavci v Trstu, ki bi jim naftovodi uničevali perspektive za delo, kakor kraški kmetje, ki bi jim vsemogočne naftne družbe spet jemale (ali odkupovale) zemljo.

Proti načrtu za «naftno pristanišče» so se v Trstu soglasno uprli. KPI je že dalj časa nasprotovala tem načrtom, pridružili so se ji — od samega začetka — sindikati CGIL, CISL in UIL, zadnje čase pa tudi novo tajništvo tržaške PSI.

Na prošnje, naj občine dovolijo gradnjo naftovodov, so takoj reagirale in prošnje zavrnilo občine v

Miljah, Dolini in Zgoniku. Miljska občinska uprava je tudi uradno sporočila, da daje na razpolago svoja prosta zemljišča samo za proizvodne namene, se pravi za tovarne, ki bi zaposlile večje število ljudi.

Tem stališčem se je pridružil, pred kratkem, tudi upravni odbor ustanove za industrijsko področje v Žavljah (Ente zona industriale - Trieste), ki je prav tako zavrnil predlog o postavitvi naftnih tankerjev in ureditev terminala, kamor naj bi pristajale ladje z nafto.

Te so torej ustanove, ki so se od vsega začetka borile proti gradnji naftovodov in spremembi Trsta v «naftno pristanišče». Ni odveč, če omenimo, da so te občine v rokah komunistov (Milje, Dolina in Zgonik) in da EZIT zastopa mnenje tržaških podjetnikov.

Svoje stališče še ni izdelala tržaška pokrajinska uprava leve sredine, ki zaenkrat molči.

Pač pa so naftni magnati takoj našli tudi pri nas svoje pristaše. Enotnemu gibanju proti «naftnemu pristanišču» in naftovodom sta namreč zadali nož v hrbet dve občinski upravi: repentabska, ki jo vodi «Slovenska skupnost» in devinsko-nabrežinska, ki jo vodi župan iz vrst «Slovenske skupnosti». Res je sicer, da nabrežinski občinski svet ni še o tem razpravljal in da obvezuje sklep samo upravo leve sredine.

Ne vemo, zakaj se je «Slovenska skupnost» izrekla za gradnjo naftovodov. Če se že ne boji nafte («Kdor se je opeknel z vročo nafto, se tudi mrzle boji», bi rekli dolinski razlaščenci), tedaj naj bi vsaj gledala na koristi kraškega človeka, Slovenca in lastnika, da o interesih tržaških delavcev ploh ne govori.

Komunisti še enkrat poudarjamo, da tudi stališče dveh občin, kjer ima besedo SS, ne bo okrnilo enotne fronte, ki se je ustvarila med delavstvom in drugimi gospodarskimi krogi, proti «naftnemu pristanišču» v Trstu. Saj gre za perspektive splošnega razvoja naših ljudi!

Znamenje z napisom, ki opozarja, da je preko Krasa speljan naftovod. Sedaj nameravajo zgraditi še tri naftovode.

GORSKE SKUPNOSTI: okrnjena samouprava

Prejšnje dni je deželni svet Furlanije-Juljske krajine odobril zakon o ustanovitvi gorskih skupnosti.

Kaj so «gorske skupnosti» ni težko povedati: gre za skupen upravni organ, ki ga sestavljajo občine določenega ozemlja (Slovenci živimo v treh «skupnostih» — eni «kraški» od Doberdoba do Doline in dveh «beneških»). Sveti, oziroma odbori gorskih skupnosti bodo upravljali z ozemljem, načrtovali gospodarski razvoj in podobno. So pač samoupravne enote, ki jih predvideva reformatorski zakon št. 1102, h kateremu smo komunisti v parlamentu veliko prispevali.

Žal pa je zakon iz parlamenta do Trsta šel skozi rešeto tukajšnjega vodstva Krščanske demokracije. Tako je deželni odbor leve sredine, ki ga vodi Berzanti, predložil svoj zakon, ki jemlje gorskim skupnostim pomembne pristojnosti in jih postavlja pod strogo osebno nadzorstvo samega predsednika deželne vlade. Deželni zakon določa tudi revne vsote denarja, ki ne bodo mogle zagotoviti gospodarskega dviga prizadetih področij.

Proti «osnutku Berzanti» za gorske skupnosti je — posebno v Karniji in Benečiji — vstal ljudski glas. Enotno so na teh področjih nastopali komunisti, socialisti in demokristjani in mislili smo, da bo morala dežela vsaj nekaj spremeniti.

Zgodilo pa se je, da je socialistični predstavnik Pittoni postavil vprašanje Berzantijevega osnutka o gorskih skupnosti kot če bi šlo za «zaupnico» levosredinski koaliciji, ki vodi deželo. Vložil je nekatere nebitvene popravke k zakonu in s tem zaključil razpravo.

Zakon o gorskih skupnostih je nato prišel v deželni svet. Spet je bila dana priložnost demokratičnim silam, da uveljavijo načelo neposredne demokracije in samouprave krajevnih oblasti. Toda to se ni zgodilo.

STALIŠČA KOMUNISTOV

Komunistični deželni svetovalci so glede gorskih skupnosti zagovarjali sledeča stališča:

1. Naj se jim prizna avtonomija pri načrtovanju ozemlja in izdelavi gospodarskih razvojnih načrtov.

2. Naj se gorskim skupnostim prizna pristojnost, da urejajo tudi take zadeve, kot so «kraški rezervati».

3. Naj gorske skupnosti, v katerih žive Slovenci, delujejo skladno z interesi manjšine, skratka naj pospešujejo njihov materialni in kulturni razvoj.

Ti osnovni predlogi KPI, ki jih je podprla s svojim dokumentom tudi SKGZ v Trstu, v Benečiji pa prebivalstvo na več zborovanjih, pa niso bili sprejeti. Večina DC, PSDI in PSI, je kljub zadregi, odobrila prejšnji okrnjen osnutek in že v prvih aktih dokazala, da ji ne gre zato, da bi gorske skupnosti postale resničen izraz neposredne demokracije in samouprave prebivalcev hribovitih področij. Pri tem ji očitno ni bilo vseeno, da na teh področjih v veliki večini živijo Slovenci.

Da je tako dokazuje tudi primer dvojezičnosti. Komunisti (in tudi svetovalec «Slovenske skupnosti») so namreč predlagali, naj bi v zakonski osnutek vključili določilo, da delujejo organi gorskih skupnosti dvojezično, če na njihovem področju živijo Slovenci.

Tako oblikovan popravek je večina zavrnila z glasovi, ko se je levosredinskim strankam pridružila tudi desnica (MSI in PLI).

Zatem so trije načelniki svetovalskih skupin DC Del Gobbo, PSI Pittoni in PSDI Dal Mas predložili podoben, a bolj meglen popravek. Tega bi komunisti podprli, saj je šlo za isto načelo, a je predsednik deželne vlade, demokristjan Berzanti, takoj izjavil, da takega popravka ne sprejema. Tedaj so «trije mušketirji» leve sredine potegnili rep med noge in svoj popravek umaknili, kljub temu, da so predstavljali veliko večino deželnega sveta in da bi se moral Berzanti njim podrežati, saj so ga izvolili s svojimi glasovi. Ko smo komunisti vztrajali, naj se tudi o tem popravku glasuje, se je zgodilo nekaj nezaslišanega. Proti njemu so glasovali celo tisti, ki so ga podpisali!

Tudi izgovor, da dežela ni pristojna za taka vprašanja in sklicevanje na sklep ustavnega sodišča, ne velja več kot piškavo figo. Pomisli-

mo samo, da je deželni svet komaj mesec dni prej odobril zakon o finansiranju (75 odstotkov) stroškov krajevnih uprav za dvojezično poslovanje. Tedaj so se predstavniki iste večine strinjali, naj prejmejo te popravke tudi gorske skupnosti. Tako določilo je deželni svet odobril z veliko večino glasov.

Zdi se nam, da večina (DC, PSDI in PSI) ni hotela «uradno» zapisati v svoj zakon, da imajo Slovenci določene pravice. V hodnikih pa je krožil glas, da bi se ne uprli, če bi si to pravico vzele gorske skupnosti same, preko svojih internih pravilnikov.

Tedaj bj maneuver demokristjanov, socialdemokratov in socialistov postal jase, če pomislimo, da bi tako zahtevo postavila v svoj pravilnik samo tista gorska skupnost, kjer bi imeli napredni Slovenci večino (v mislih imamo Kraško skupnost), medtem ko bi tega ne sprejela demokristjanska večina v Benečiji. Še enkrat hočejo na prefinjen način razdeliti Slovence na več kategorij!

Veliko načelno vprašanje gorskih skupnosti in samouprave našega prebivalstva je žal šlo mimo javnega mnenja, ker je prav tedaj nastal hrup zaradi «kraških rezervatov». Prepričani smo, da to ni bilo slučajno, kot ni slučajno, da je v bistvu vprašanje kolonialne komisarske uprave kraškega področja nov poskus, da se samoupravni in demokratični gorski skupnosti odvzamejo še tiste omejene pristojnosti, ki jih določa odobreni deželni zakon.

Onesnaženje Krasa.

Parlamentarna delegacija KPI v naši deželi

Srečanje s Slovenci

V prejšnji številki DELA smo poročali o obisku parlamentarne delegacije KPI v deželi Furlaniji Julijski krajini. Kot je znano, se je omenjena delegacija srečala z vodilnimi predstavniki dežele, pokrajinskih in občinskih uprav, s sindikalisti in gospodarstveniki in s predstavniki slovenskih kulturnih, strokovnih in gospodarskih organizacij in ustanov. Iz tehničnih razlogov (splošna stavka) nismo mogli objaviti govorov, ki sta jih na srečanju s Slovenci v Trstu imela poslanca Malagugini in Natta. Zato objavljamo šele danes krajša izvlečka iz omenjenih govorov.

Iz govora, ki ga je imel poslanec Malagugini smo povzeli naslednje:

Poslanec Malagugini je v začetku svoje republike na izvajanja predstavnikov slovenske manjšine poudaril, da izhaja iz načelne interpretacije italijanske ustave. Ta pa v drugem členu, ki je strogo programatičnega značaja določa, da bo republike s svojimi organizmi odstranjevala zapreke, ki ustvarjajo neenakost med državljani, oziroma «da bo pospeševala in spodbujala enakopravnost državljanov neglede na jezik, spol, vero itd».

To pomeni, da je ustavodajna skupščina že od samega začetka v samem besedilu ustave priznala, da v Italiji enakopravnosti med sloji prebivalstva še ni in da je dolžnost republike, da to enakopravnost ustvari s svojimi napor. Kaj to pomeni, ko gre za nacionalne manjšine pa nove 6. člen ustave, ki določa (kategorično) da republika štiti narodnostne manjšine. Tudi besedilo tega člena velja kot priznanje, da se to zaenkrat še ne dogaja, saj nalaga ustava republiko dolžnost manjšinske zaščite «s posebnimi normami».

Ta interpretacija ustave, oziroma člena 2. in 6. še enkrat dokazuje, da

je zaščita manjšin osnova in načelna dolžnost italijanske demokratične republike in sil, ki jo vodijo v parlamentu in drugih organih, saj je pojem «republika» skupek drugih pojmov: vlade, parlamenta, dežel, krajevnih in drugih ustanov. Vsem nalaga ustava dolžnost, da načelo zaščite uresničujejo in uveljavljajo, v kolikor se ne uveljavlja.

Malagugini je nato poudaril še enkrat, da ne gre za «koncesije» manjšini, ki živi v okviru Italije, temveč za ustavno načelo demokracije in dolžnost, ki ga mora Italija (se pravi vsa italijanska demokratična družba) čutiti kot «sveto dolžnost» do Slovencev. Ne gre torej samo za interes manjšine, da je zaščiten, temveč tudi večine, da svojo demokracijo razvija tako, kakor si jo je zapisala v ustavni listini. Zaščita manjšine pa mora biti zaščita v pravem smislu, se pravi, da zahteva določene specifične pravice, ki najmanjšino spravijo v tak položaj, da se bo lahko razvijala v vseh smereh. Ne zadostuje torej «zaščita» v klasičnem smislu besede. Ustava jasno določa, da je treba dati manjšini možnost, da — potem ko so bili odstranjeni vzroki njene neenakopravnosti — samostojno razvi-

ja svojo fiziognomijo in nacionalni značaj v optimalnih pogojih, z enakimi možnostmi, kakor jih ima večina. Objektivno pa to pomeni, da mora manjšina imeti «večje» možnosti, prav zato, ker je utesnjena in torej potrebna večje nege in pažnje.

Samostojnost pa ne pomeni ločevanja, temveč nasprotno, možnost, da se manjšina ohrani kot enakopravna prav v stalnem kontaktu z večino. Jasno je, poudaril Malagugini, da mora v tem srečanju imeti nacionalna manjšina vse najbolj trdne pogoje, da se pri tem ne izgubi. To pomeni, da potrebuje «privilegijev» v tolikšni meri, da bodo le-ti odtehtali objektivno premoč večine kot take.

Malagugini je nato obravnaval zakonski osnutek tovariša Škerka in vse poslanske skupine KPI (tudi sam je podpisnik tega zakona in tudi poročevalec, ko bo prišlo do razprave). Dejal je, da je zakonski osnutek KPI, podobno kot drugi, v bistvu «odgovor na inercijo oblasti». To pa pomeni, da je realističen in da vsebuje pomanjkljivosti, kakor tudi dobre lastnosti. Gre pač za prvi korak in za vspodbudo, v tem političnem trenutku, da se vprašanje vsaj začne reševati. V tem smislu je Malagugini bil mnenja, da ta zakonski osnutek, kakor tudi drugi, še ne pomeni tiste zaščite, kakršno določa ustava.

Glede socialističnega osnutka je Malagugini dejal, da je pozitivno, da ga je PSI predložila, ker ustvarja možnosti večje konvergence drugih demokratičnih političnih sil. Za uspeh teh zakonov pa je pomembno, da bi prišlo do zakonskih pobud tudi iz vrst večinske koalicije.

Na vprašanja o Gornjem Poadižju in zaščiti južnotirolskih Nemcev je Malagugini bil mnenja, da gre sicer za različne situacije, da pa mora biti jasno načelo o enaki zaščiti vseh manjšin, ki živijo v Italiji. To naj pomeni, da je treba reševati ta vprašanja ob upoštevanju objektivnih razlik, obenem pa morajo biti kakovostno in količinsko pravice enakovredne.

Tovariš Malagugini je svoje izvajanje zaključil z obvezo, da se bo poslanska skupina KPI še nadalje zavzemala za to, da bi organi parlamenta čimprej začeli razpravo o zaščitnih zakonih in izrazil upanje, da bodo take pobude naletele na ugodna tla v komisiji za ustavna vprašanja, kateri predseduje član nemške manjšine, južnotirolski poslanec Riz, ki je na ta vprašanje občutljiv.

Ob zaključku srečanja s Slovenci je govoril vodja parlamentarne delegacije poslanec Alessandro Natta. Najprej se je zahvalil vsem, ki so se udeležili srečanja in še posebej tistim, ki so so-
(Nadaljevanje na 7. strani)

Natta: Potrebne so enote akcije za rešitev vprašanj

(Nadaljevanje s 6. strani)

delovali v pogovorih o vprašanih Slovencev. Zatem je tovariš Natta dejal:

«Ni prvič, da se ukvarjamo z vprašanji slovenske jezikovne skupine, vendar nam je to srečanje omogočilo, da smo se ob bliže seznanili s številnimi perečimi vprašanji. To nam bo v pomoč pri nadaljnjih akcijah v boju za rešitev odprtih vprašanj.

Sicer pa nismo prišli v Trst in v druge kraje dežele Furlanije-Juljske kraje samo zaradi slovenske narodnostne manjšine. Prišli smo za to, da se na kraju samem seznanimo s splošnimi vprašanji. Menimo, da se morajo ustvariti tesnejši stiki med italijanskim parlamentom in deželami. To smo poudarili tudi na srečanjih, ki smo jih imeli s predstavniki dežele, pokrajn, občin in tudi na srečanju s sindikati.

V državi mora priti do temeljite preobrazbe. Dežele morajo imeti pomembno vlogo v decentralizaciji uprave, v razvoju demokracije, v napredovanju celotne italijanske družbe. Mi se za to zavzemamo.

Menimo, da ima naša stranka, četudi je v opoziciji, veliko odgovornost pri iskanju poti, ki naj pripelje do tesnih stikov med parlamentom in deželo. Toda ne domišljamo si, da bi lahko samo mi imeli to odgovornost. Tudi druge stranke bi morale sprejeti podobne pobude.

O perečih vprašanih Trsta in vse deželne lahko govorimo s poslancem Škerkom, s senatorjem Sema in z našimi tovariši iz Trsta in dežele; smo seznanjeni s stvarnostjo, beremo dokumente, govore, stališča, resolucije, toda potrebna so tudi taka srečanja kot je nocojšnje, potrebne so razprave in tudi kritike. Vse to lahko koristi akcijam in jih stimulira.

Vemo, da je bila ustanovljena dežela s posebnim statutom zaradi specifičnih vprašanj, ki obstajajo tu, ustanovljena je bila zaradi tega, ker tu živi slovenska narodnostna skupnost. Menim, da smo dali pomemben delež v bitki za ustanovitev dežele, za rešitev manjšinskih vprašanj. To je bila ena izmed političnih obveznosti tovariša Togliattija. Temu se nismo nikoli odrekli, nikoli nismo pozabili na sprejete obveze.

Te naše obveze segajo daleč nazaj. Gre za načela sama, na katerih temelji naša partija.

Nocoj se je govorilo tudi o povrnitvi škode, ki je bila povzročena Slovencem. Beseda o povrnitvi škode me spominja na nekatere temeljne nauke inspiratorja vsega našega boja, naše politične koncepcije in tudi naše bitke

za rešitev vprašanj narodnostne manjšine. Govorim o Leninu. V Leninovih spisih so posebna poglavja o narodnostnih vprašanih in o tem, kako je treba ta vprašanja reševati. Lenin je zapisal, da ni dovolj priznanje enakopravnosti, da je potreben neke vrste privilegij, ki ga morajo imeti narodnostne manjšine, kajti drugače se ne morejo razvijati vzporedno z veliko narodnostno skupnostjo.

Mi izhajamo iz teorije takega tipa, Sprejeli smo te nauke. Od tu naše zanimanje za manjšine, od tu naše obveznosti, ki izhajajo iz zgodovine, ki je bila težka na splošno a še težja za slovensko manjšino. V tej zgodovini smo se srečali. In tega nismo in ne bomo pozabili. Srečali smo se v protifašističnem odporu, konfinacijah in ječah in kasneje v odkritem boju.

Na tej osnovi smo nastopali na vseh naših kongresih, v vseh bistvenih in odločilnih trenutkih življenja naše partije. Mislim, da nismo nikoli pozabili na načela, na politične obveznosti v boju za rešitev manjšinskih vprašanj, za to, da slovenska manjšina v Italiji dobi potrebno priznanje, povsod, kjer prebiva kot narodnostna skupnost».

Zatem je poslanec Natta govoril o demokratični ustavi italijanske republike. Ugotovil je, da se načela te ustave še ne upoštevajo tako kot bi se morala, kar med drugim potrjuje tudi položaj, v katerem se sedaj nahaja italijanska demokracija. Zatem pa je dejal:

«Dejstvo, da so pred nami zakoni, o katerih bomo govorili v parlamentu potrjuje, da se ustavna določila še ne izvajajo kot bi se morala. To potrjuje, da je demokratični režim pomanjkljiv.

Za nami je brutalna zgodovina, ki terja odškodnino. V tem moramo biti zelo jasni. Ne smemo se bati ničesar. Stalno moramo podčrtavati, da je naša država dolžna rešiti vprašanje slovenske manjšine. Ta rešitev je v interesu celotne države. To je temeljno vprašanje. Toda ne gre samo za priznanje, saj je to osnova demokracije same v naši državi, celotne italijanske narodnostne skupnosti. Menim, da moramo težiti k temeljni rešitvi.

Ne bom trdil, da je naš zakonski predlog za globalno rešitev vprašanj slovenske manjšine najboljši, edini sprejemljiv. Toda teži k globalni rešitvi manjšinskega vprašanja in ne le nekaterih vprašanj.

V tem trenutku moramo potiskati zadevo naprej, siliti moramo pobude in politične obveznosti za splošno rešitev. In v tem soglašam z nekaterimi ugotovitvami, ki smo jih tudi danes slišali. Ponavljam, ne gre samo za re-

šitev vprašanja enakopravnosti posameznih državljanov temveč za dejansko enakopravnost celotne narodnostne skupnosti, ki jo je nek določen proces skušal zdrobiti, jo raznaroditi.

Omenjene so bile druge narodnostne manjšine, ki živijo v Italiji; omenjeni sta bili manjšini, ki živita v Zgornjem Poadižju in v Dolini Aosta. Ne morem reči, da je vprašanje omenjenih manjšin v celoti rešeno, vendar pa menim, da je bilo tam storjeno veliko več.

Odprta vprašanja slovenske manjšine razkrivajo položaj in odgovornost. Gre za vprašanja, s katerimi se je treba soočiti. Za rešitev tega vprašanja pa je potrebna enotnost demokratičnih sil. Mi ne bomo molčali, ne moremo molčati. Ne moremo molčati spričo vladnih odgovornosti v vseh dosedanjih obdobjih in spričo odgovornosti deželne vlade.

Obsoditi moramo nesposobnost dežele, da bi pristopila k reševanju manjšinskih vprašanj, obsoditi moramo pomanjkanje politične volje.

Mi zahtevamo, naj dežela rešuje ta vprašanja, ne le zaradi naše iniciative. Tudi druge politične sile bi se se morale zavzeti za slovensko manjšino. Dežela naj se resno obveže, da bo storila, kar je njena dolžnost, da se bo zavzela za sprejem zakona in ukrepov, kot so tisti, ki smo jih predlagali. Tudi druge politične sile naj to zahtevajo. Tudi tovariši socialisti so predložili zakon za zaščito slovenske manjšine. Ob teh vprašanih pa se mora voditi enotna akcija.

Mi bomo storili vse, kar je v naši moči za rešitev določenih vprašanj še preden bo začela razprava o splošnem zakonskem predlogu. Tako npr. za kvalifikacije bivših političnih preganjancev, številnih protifašističnih borcev. Toda cilj mora biti ta, da gremo v debato v parlamentu na osnovi predlogov, ki smo jih predložili in tistih, ki so jih predložili socialisti in stimulirali bomo druge politične sile, naj podobne predloge predložijo. Podčrtati pa hočem, kar sem že omenil, da ne gre samo za priznanje pravic, pravno enakopravnost in za zaščito temveč za to, da se slovenski manjšini zagotovi nemoten kulturni, gospodarski in socialni razvoj. Vse to pa ni rešljivo samo z enim pravnim aktom. Vse to spada v okvir splošne politične bitke, ki bo uspešna le, če bomo v naši državi izbojevali preokret, če bomo v Italiji uveljavili temeljna ustavna načela, protifašistični značaj ustave, če bo v Italiji čedalje bolj trdna demokratična zakonitost, ki je izraz demokracije».

Poslanska zbornica odobrila nov zakon za slovensko šolstvo

Poslanska zbornica je odobrila nov zakon za slovensko šolstvo v tržaški in goriški pokrajini. Gre za zakon, ki je poznan pod imenom «Škerk-Belci» (Kot je znano je bil osnutek tega zakona sestavljen na osnovi dveh različnih osnutkov, ki sta jih svojčas predložila omenjena poslanca).

Razprava o novem zakonu je bila dolga. Začela se je v komisiji poslanske zbornice, ki je pristojna za take probleme. Ta komisija je bila pristojna tudi za odobritev zakona. Do odobritve v komisiji pa ni prišlo zaradi nasprotovanja skupine MSI. Ta je zahtevala, naj o zadevi razpravlja poslanska zbornica. In to se je tudi zgodilo. Po končani razpravi je poslanska zbornica zakon soglasno odobrila. Samo fašisti so glasovali proti.

Novi zakon določa ustanovitev tržaškega in goriškega šolskega nadzorništvu za slovenske šole, ustanovitev petih didaktičnih ravnateljstev v tržaški pokrajini in dveh na Goriškem. Dalje zakon določa ustanovitev deželne komisije za slovenske šole, ustanovitev tečajev za slovenske otroške vrtnarice, državni prispevek za tiskanje učbenikov za slovenske osnovne, nižje in višje srednje šole, ter, končno, ureditev položaja slovenskih šolnikov.

O zakonu bo razpravljala tudi senat in ko ga bo odobril — upamo, da se bo to zgodilo čimprej — ga bo podpisal predsednik republike, nakar bo stopil v veljavo.

Razprava o novem zakonu je bila zelo zanimiva. Tako prej v komisiji kot nazadnje v zbornici. Poročevalec, poslanec Rausa, je v obrazložitvi zakonskega osnutka med drugim poudaril, da je že prvi zakon za slovenske šole (zakon št. 1012 z dne 19.7.1961) priznal pravico jeziku, ki izraža več kot tisočletno kulturno in ki se hoče svobodno razvijati. Priznal pa je, da niso še rešeni vsi problemi in da šolniki, ki službujejo na slovenskih šolah, niso deležni enakih pravic kot njihovi kolegi, ki poučujejo na italijanskih šolah.

Do podobnih ugotovitev so prišli tudi nekateri drugi poslanci, razen fašistov, ki so na celi črti nasprotovali zakonu.

Poslanec Albin Škerk je tudi med razpravo v poslanski zbornici odločno zagovarjal pravice slovenske narodnostne skupnosti, ki živi v Italiji. Govoril je o zgodovini Slovencev, hudih krivicah, ki so jih utrpeli v pretekli dobi, o škodi, ki jo je povzročil fašizem in še ni povrnjena; govoril je dalje o nasilnem raznarodovanju Slovencev, o asimilaciji itd. Na koncu svojega govora je povabil poslansko zbornico, naj odobri predloženi zakon.

Omembe vredno je dejstvo, da so se fašistični poslanci zaganjali proti našemu poslancu. Žalili so Slovence in grozili. Tržaški misovski poslanec je bil v svojem izvajanju tako nesramen, da je osporoval dejstva, ki so se, žal, zgodila. Trdil je celo, da ni bilo raznarodovanja, da ni res, da so Slovencem spremenili priimke ipd. (O razpravi v poslanski zbornici govori poslanec Škerk tudi v intervjuju, ki ga je dal našemu listu. Op. uredn.).

Napačno bi bilo misliti, da bodo z novim zakonom za slovensko šolo rešena vsa vprašanja slovenskega šolstva, vendar pa lahko ugotovimo, da

je storjen pomemben korak naprej. Niso bile sprejete vse zahteve in vprašanje slovenskega šolstva v videmski pokrajini je še vedno odprto (sicer pa zakon tak je izpopolnjuje že obstoječi zakon št. 1012, ki se nanaša samo na šole tržaški in goriški pokrajini). Zares škoda, da z novim zakonom ni rešeno vprašanje priznanja diplom, ki jih slovenski študentje dosežejo na univerzah v Jugoslaviji in ne vprašanje štipendiranja študentov, ki študirajo v Jugoslaviji.

Iz tega izhaja, da se bo akcija za dokončno ureditev vseh aspektov slovenskega šolstva nadaljevala; nadaljevala se bo tudi ob priliki, ko bo italijanski parlament odločal o zakonskih osnutkih za globalno rešitev vprašanja Slovencev v Italiji. Parlamentarna delegacija KPI, ki je pred kratkim obiskala našo deželo, je zagotovila, da se bo zavzemala za to, da bi se razprava o omenjenem zakonu čimprej začela.

Kdaj bodo Slovenci dobili strokovni industrijski zavod?

Ali bodo mogli slovenski dijaki posečati prihodnje šolsko leto slovenski industrijski strokovni zavod?

Kdaj bodo oblasti ugodile tej nujni potrebi slovenske manjšine v Italiji?

V zvezi s tem vprašanjem je bilo zadnje čase veliko pričakovanja med Slovenci. Potreba po tem zavodu je namreč velika. Na eni strani, mladinci ki bi ga želel obiskovati so sedaj prisiljeni izbrati drugo usmeritev na obstoječih slovenskih šolah, ki jim ne nudi zaželjenega izhodišča, oziroma zapustiti študij in si poiskati delovno mesto, ne da bi mogli strokovno izpopolniti znanje, ali se vpisati v italijanski tovrstni zavod «Volta». V slednjem primeru so težave, na katere naletijo v zvezi s spremenjenim učnim jezikom, velike še zlasti kar se tiče tehnične terminologije. Na drugi strani je povpraševanje po mladih izvedencih, ki so zaključili to vrsto šole pri nas nemajhno.

Zato je škoda, ki jo merodajne oblasti prizadevajo slovenskim mladincem

a tudi vsej slovenski manjšini v Italiji, velika. Vsako leto, ki mine, ne da bi odprli to prepotrebno šolo, je opaziti nepopravljive negativne učinke v življenju posameznika in skupnosti. Obenem gre za očitno diskriminacijo do Slovencev v Italiji, za nespoštovanje pravic manjšine, za postavitev državljanov slovenske narodnosti na stopnjo manjvrednih državljanov. Letos je sicer, z gledalo da so določene ovire načelne vsebine že mimo, potem ko so predstavniki DC in levega centra na raznih forumih izjavili dobro voljo, da se slovensko vprašanje v Italiji reši. Tudi je z gledalo, da so mimo nekatere tehnične in praktične zapreke, ki so doslej obstojale.

V tem prepričanju je skupna delegacija enotnega odbora za slovensko šolo zaprosila za srečanje s predsednikom pokrajine — ki je merodajna za ustanavljanje te vrste šol — da bi ponovno predočila vzroke, iz katerih se otvori-

(Nadaljevanje na 12. strani)

Pogovor s poslancem Albinom Škerkom

«Dosegli smo največ kar se je dalo doseči»

O novem, dopolnilnem zakonu za slovensko šolstvo so časopisi že mnogo pisali. ekateri so skušali zadevo po svoje tolmačiti in objavili so tudi netočne vesti. Kako je potekala akcija za sprejem omenjenega zakona nam jasno kaže zapis, ki ga objavljamo.

Tovariš Škerk, po dolgem zavlačevanju je bil v poslanski zbornici odobren zakon za slovensko šolo. Ali bi lahko bralcem podal kratek pregled pripravljane zakona za ta zakon, vse od prve zamisli dalje?

Bralci so bili tudi po našem listu obveščeni že od vsega začetka, ko je bil zakon predložen še v prejšnji legislaturni dobi. Osnutek je bil izdelan sporazumno s tajništvom tržaške federacije KPI po posvetu z nekaterimi šolniki in njihovo sindikalno organizacijo. O istem vprašanju je predložil svoj osnutek tudi poslanec Belci. Oba osnutka sta že v prejšnji legislaturi prišla na dnevni red šolske komisije pri poslanski zbornici. Komisija ju je združila v enoten tekst, s katerim so se strinjale vse skupine razen fašistične, ki je zahtevala, naj o zakonu razpravlja zbornica. Tako je bila torej postavljena prva večja ovira v škodo naše šole. Zaradi predčasnega razpusta zbornice je ta osnutek zapadel. Zato sta bila v tej legislaturi ponovno predložena dva različna

V čem se oba osnutka razlikovala?

Do sedmega člena sta osnutka v bistvu slična, saj gre za tekst, za katerega je že v prejšnji legislaturi prišlo do soglasja, naslednji členi pa se razlikujejo. Naš osnutek je v osmem členu predvideval ustanovitev posebne devetčlanske komisije pri ministrstvu za šolstvo, sestavljene iz državljanov slovenske narodnosti, ki jih z omejenim glasovanjem izvoli deželni svet in ki bi njena mnenja o vprašanih slovenske šole bila za vlado obvezna. Deveti člen je predvideval ustanovitev posebnih tečajev za otroške vrtarice pri učiteljskih v Trstu in Gorici, deseti pa finančno podporo študentom slovenske narodnosti, ki bi nadaljevali študij na jugoslovanskih univerzah, ter priznanje doseženih diplom. Belcijev osnutek pa je predvideval sklad za izdajanje učnih knjig za slovenske šole.

So pri združitvi osnutkov izpadli nekateri bistveni elementi, ki jih je tvoj osnutek predvideval?

Poleg vseh členov, ki urejejo ekonomski in pravni položaj šolnikov ter določajo stalež za ravnateljstva in nadzorništva, so bili tudi dodatni členi, ki so velike važnosti, v glavnem sprejeti v nekoliko spremenjeni obliki. Šolsko komisijo bodo izvolili deloma šolniki in deloma tržaški pokrajinski svet ter bo delovala pri deželnem šolskem skrbništvu; tečaje za otroške vrtarice pa bo ministrstvo ustanavljalo po potrebi. Ni bil pa sprejet člen, ki predvideva podporo študentom, ki nadaljujejo študij na jugoslovanskih univerzah, ter priznanje diplom. Ker tega člena ni sprejela komisija, sva skupaj s poslancem Raicichem predložila v zbornici resolucijo, ki je bila sprejeta in ki poziva vlado, naj stopi v stik z jugoslovanskimi oblastmi, da pride do sporazuma o tem vprašanju.

Pripomniti je treba, da je naša skupina skušala doseči s popravki še kaj več (združitve vseh slovenskih otroških vrtcev pod enotno upravo in vodstvo; večjo demokratizacijo posebne šolske komisije itd.). To pa nam je bilo onemogočeno, ker smo naleteli na odločen odpor vlade, ki jo je zastopal podtajnik Caiazza. Slednji je tik pred mojim posegom v zbornici prišel k meni in mi zagrozil, naj ne predlagam nobenih popravkov, češ da je bil že preveč popustljiv in da ima v nasprotnem primeru pripravljeno celo vrsto popravkov, ki bi popolnoma spremenili vsebino doseženega teksta. Mislim, da smo dejansko dosegli največ, kar se je v takih pogojih dalo doseči, saj je obstajala nevarnost, da če še kaj zahtevamo, zapravimo vse, kar smo že dosegli. Zato smo sklenili da ne postavljamo novih zahtev, ki bi lahko prejudicirale uspeh, in da se zaenkrat zadovoljimo z doseženim tekstom.

Omenil si nasprotovanje vlade; kakšna pa so bila stališča oziroma doprinosi drugih parlamentarnih skupin?

Razen poslancev KPI, ki so si stalno prizadevali za odobritev tega zakona, in razen kakega poslanca KD, pred-

vsem poročevalca Rause, so vse ostale skupine popolnoma pasivno sledile poteku razprave tako v komisiji kot v zbornici. Seveda so fašisti izjema, ker so zahtevali, naj se obravnava prenese v zbornico, kjer so sprožili celo vrsto izpadov in žalitev (češ da nisem vreden, da sedim v italijanskem parlamentu, in da je bil moj govor glas radia Beograd), kar je povzročilo skorajšnji pretep.

V čem je po tvojem pomen in vrednost tega zakona?

Mislim, da je bil s tem zakonom, za katerega upam, da bo v kratkem odobren tudi v senatu, za kar se bomo seveda zavzeli, napravljen korak naprej na poti demokratizacije slovenske šole v Italiji. Poleg ureditve gospodarskih in juridičnih vprašanj naših šolnikov smo pridobili potrebna finančna sredstva za izdajanje šolskih knjig in posebno komisijo, ki bo demokratično izvoljena in ki bo lahko mnogo odločala o vsej naši šolski politiki.

Ta komisija bo žela uspehe, če bomo vanjo poslali ne hlapce, ampak sposobne, zavedne, odločne in borbene predstavnike.

Kot je iz tvojih odgovorov razvidno, je ta zakon velika pridobitev, ki pa vendar še pušča nekatera odprta vprašanja.

Na tem področju ostaja seveda še mnogo, mnogo dela. Potrebno bo napraviti nekaj inventar in program bodočega boja, pripraviti morebitne nove, dopolnilne zakonske osnutke. Med najvažnejša nerešena vprašanja nedvomno spada ustanovitev industrijskega tehničnega zavoda v Trstu, združitve vseh naših otroških vrtcev pod enotno upravo in vodstvo, publicizacija glasbene šole, ustanovitev stolice za slovensko zgodovino in kulturo na tržaški univerzi, posebno glede na potrebe absolventov slovenskih višjih srednjih šol, ter seveda ustanovitev slovenskih šol v videmski pokrajini. Za doseglo vsega tega, kakor tudi za dosledno izvajanje tega zakona, bo nedvomno potrebno mnogo prizadevanj tudi s strani Sindikata slovenske šole ter celotne naše narodne skupnosti ob nenadomestljivi podpori vsega delavskega in naprednega gibanja pri nas.

Jasno pa je, da bodo vprašanja slovenske šole prišla ponovno na dnevni red, ko se bo vršila razprava o predlogu zakona za globalno zaščito Slovencev.

Zapis: ŽIVA GRUDFN

KOMENTAR

O volitvah v Čilu, Franciji in Argentini

Levica napreduje

Levica napreduje. To je splošen zaključek po volitvah v treh velikih državah in sicer v Čilu, Franciji in Argentini. Gre za pomembne zmage, ki dokazujejo, da levičarske sile lahko napredujejo in pridejo do oblasti tudi brez oboroženega boja, če se povežejo med sabo in nastopajo enotno. V vseh treh primerih gre tudi za države, ki so v središču svetovne pozornosti in ki predstavljajo «indikator» za razvoj svetovne politike.

Poglejmo najprej Čile. Tu je levičarska koalicija «Unitad popular» prišla na oblast pred dvema letoma, ko je bil izvoljen za predsednika Salvador Allende. Čile je država, ki ima veliko podobnost z Italijo in ki je v središču pozornosti v Latinski Ameriki. Je namreč prva država po Kubi, kjer je levica prevzela oblast in ki se krčevito upira ameriški monopolu. Po teh volitvah je Allendejeva vlada prva v zgodovini Čila, ki je utrdila svoj položaj po dveh letih predsedniškega mandata. To pomeni, da je čilsko ljudstvo razumelo, da je pot, ki jo je nakazala «Unitad popular» edina, ki vodi v socializem in ki bo zagotovila boljšo bodočnost čilskemu delovnem ljudstvu.

Po volilnem sporazumu, ki je omogočil izvolitev Salvadora Allendeja za predsednika, se je čilska krščanska demokracija vedno bolj oddaljevala od položaja vladne koalicije in istočasno je desnica izpodrinila levico z vrha stranke. Pred dvema letoma je voditelj čilske demokratske levice Radomiro Tomić zagotovil, da bo krščanska demokracija podprla vse socialne reforme in nacionalizacijo velikih rudnikov bakra. Pozneje pa je stranka radikalno spremenila svojo politiko. Ni naključje, če je do tega prišlo po dolgem obisku bivšega predsednika Eduarda Freyja v ZDA in po Castrovem obisku v Santiagu. Z odpiranjem do Kube se je Allende «pregrešil» v oči ameriškega kapitala. Varnostni pas, ki so ga ZDA raztegnile okrog Kube, da bi s svojim socializmom ne «okužila» ostalih držav, se je raztrgal. Istočasno pa je «Unitad popular» s svojimi reformami in s poddržavljenjem pomembnih vsedravnih podjetij (kot so bili bakrovi rudniki temelj čilske ekonomije) in telefonska družba (eden od centrov oblasti) stopila na prste ameriške-

mu velekapitalu, ki je imel Latinsko Ameriko za svoje privatno lovišče. Sporazumno je družba ITT, ki je imela monopol nad čilsko telefonsko službo, pripravila poskus državnega udara. Naklep je spodletel, a ZDA niso odnehale. Sporazumno s krščansko demokracijo in ostalimi desničarskimi silami (podjetniki so v tem boju nastopali v prvi vrsti) so začeli veliko ofenzivo, ki je dosegla svoj višek oktobra in novembra lani. Inflacija, pomanjkanje osnovnih prehrabnih potrebščin, in vedno večji primakljaj plačilne bilance so bila glavna orožja, ki se jih je opozicija brezobzirno poslužila.

«Unitad popular» je spretno odbila vse naperjene osti in privabila v vlado tudi vojsko. Vojska uživa v Čilu že od nekdaj velik ugled zaradi svoje zvestobe vladi.

Kljub velikim težavam (pomanjkanje živil, vedno manjša kupna moč denarja itd.) je čilsko ljudstvo podprlo Allendejevo vlado. «Unitad popular» je dobila skoraj 44 odstotkov glasov in s tem znatno utrdila svoj položaj v parlamentu, volilni poraz pa je poleg tega še zrušil koalicijo desnice. Tajnik čilske KD Fuentalba je pred nedavnim izjavil, da bo njegova stranka podprla tiste reforme, ki se ji bodo zdele pravične. To v bistvu pomeni, da se bo KD «distancirala» od desničarskih strank, ker je uvidela, da taka politika ni koristna in vzbuja v ljudstvu odpor. Po utrditvi svoje vlade je to druga in zelo pomembna zmaga, ki jo je dosegel Allende.

Pomen francoskih volitev je nekoliko drugačen. Francija je bila že od nekdaj velika sila in je imela eno od nosilnih vlog v svetovnem dogajanju. Od konca druge svetovne vojne dalje je bila levica vedno razdrobljena na stranke, strančice, podstranke, skupnice v sporu med sabo. Nikoli se ji ni posrečilo, da bi nastopila enotno in temu je treba tudi pripisati dejstvo, da je De Gaulle lahko nemoteno vodil svoj politiko za «grandeur» kljub protestu naprednih strank. Letos je levica končno nastopila enotno in z organskim programom. Predstavila se je kot edina resna alternativa Poudoujevemu režimu.

Degolisti niso znali (zaradi notranjih razprtij tudi niso mogli) predložiti

svojega programa. V volilni kampanji so se omejevali le na kritiko levičarskega programa in strašili volivce s pošastjo, ki naj bi jo predstavljal komunizem. Moral je poseči osebno sam predsednik Pompidou, da je kolikor toliko zakrpal luknje v svoji organizaciji.

V prvem krogu je levica dobila okrog 46 odstotkov glasov, kar predstavlja najboljši rezultat v zgodovini 5. republike. A general De Gaulle je skoval poseben, nedomakratski a njemu zelo naklonjen volilni sistem. V prvem krogu je bilo izvoljenih le malo poslancev in skoraj vsi so morali v drugi krog. Odstop Lecanueta in njegovih pristašev je pomagal degolizmom, ki so za las ohranili absolutno večino, kljub temu da so izgubili nad sto poslancev. Ta uspeh mora biti spodbuda za levico, da nadaljuje po isti poti in se začne pripravljati na prihodnje volitve.

In končno Argentina. Tu je peronistična stranka «Frejuli» dosegla nepričakovan uspeh in dobila skoraj absolutno večino. Po odpovedi radikalnega kandidata Baldvina je Campora že predsednik in z dovoljenjem vojakov bi moral prevzeti oblast. Položaj v Argentini je še zelo negotov. Pred volitvami je general Lanusse postavil težke zahteve in odkrito dejal, da se ne namerava kar tako odpovedati oblasti, po porazu, ki ga je doživel, pa kaže, da resno misli na «golpe», ki je v Argentini postal že politična institucija.

Čemu pa je treba pripisati velik uspeh stranke «Frejuli»? Dejstvo je, da kljub dolgoletni odsotnosti uživa general Peron še vedno velik ugled pri tistih slojih prebivalstva, ki želijo neodvisnost države od ZDA (gre predvsem za malo in srednjo buržoazijo) poleg tega pa vključuje to gibanje močno sindikalno organizacijo in levico v stranki dokazuje tudi Peronov poziv le dan ali dva pred volitvami, naj ljudstvo voli le za pravoverne peroniste.

Tak je tudi izvoljeni predsednik Campora, čigar edina politična zasluga je, da je vedno spoštoval ukaze bivšega diktatorja. Če pa bo hotel ostati na oblasti in odbiti naklepe vojaške diktature bo moral sam ali pa Peron zanj spremeniti svojo politiko nacionalne enotnosti. Odločiti se bo moral med interesom delavstva in interesom buržoazije. Jezditi dva konja istočasno je nemogoče in tega se mora dobro zavedati. Vsekakor pa je pomembno, da bo po desetih letih spet prevzela oblast v Argentini izvoljena vlada in da kot dokazuje rezultat volitev, vojski diktaturi v desetih letih vlade ni uspelo ubiti v argentinskemu ljudstvu volje do boja.

V. T.

V okviru enotnega kulturnega prostora

Revija «Primorska poje '73»

Jutri, v soboto, 24. marca ob 21. uri bo v Kulturnem domu v Trstu zaključni koncert revije Primorska poje '73. Nastopilo bo 13 zborov iz Slovenskega primorja, z Reke, s Tržaškega in Goriškega.

Letošnja revija Primorska poje je doživela zelo lep uspeh. Številni zbori so znatno napredovali. Orjembe vredno je dejstvo, da so se zbori tudi številčno okrepili. Pristop mladih pevcev v zборе daje jamstvo za nadaljevanje tradicije, na katero je naš človek upravičeno ponosen; jamstvo, da se bo pevska tradicija nadaljevala.

Vsi dosednji koncerti v okviru revije Primorska poje — v Idriji, Sežani, Gorici in Ajdovščini — so bili dobro obiskani, kar je še en dokaz, kako številni so ljubitelji zborovske pesmi in kako cenjena je pobuda Slovenske prosvetne zveze in Združenja pevskih zborov Primorske.

Revija Primorska poje nima tekmovalnega značaja, čeravno strokovna komisija ocenjuje zборе, vendar pa kaže, da zbori sami tekmujejo. In to je nad vse pozitivno.

Pevski zbori zaslužijo priznanje in pohvalo za svoje delo, tembolj tudi zato, ker je edino plačilo, ki so ga deležni, spontan aplavz hvaležnih poslušalcev. Prav tako zaslužijo priznanje in pohvalo zborovodje, ki nesebično vršijo svoje poslanstvo.

Na sobotnem koncertu v tržaškem Kulturnem domu bodo nastopili:

Mladinski zbor Kraški slavček iz Nabrežine (vodi Sergij Radovič), oktet Javor iz Pivke (vodi Tone Penko), Ženski goriški zbor (vodi Joživa Lasič), Tržaški okret (vodi Ivan Sancin), mladinski zbor Rdeča zvezda iz Saleža (vodi Janko Obad), zbor Svoboda iz Anhovega (vodi Mitja Žnidaršič), zbor Primorec iz Trebč (vodi Cezar Možina), zbor Slovenskega kulturnega društva Bazovica z Reke (vodi Rajko Hrovat), zbor Anton Možina - Brije (vodi Stanko Benko), zbor Oton Župančič Štandrež pri Gorici (vodi Ciril Silič), zbor Simon Gregorčič - Koper (vodi Ivan Tančar), mešani zbor Postojna (vodi Ivo Jelerčič) in zbor Srečko Kosovel - Ajdovščina (vodi Klavdij Koloini).

Obeta se torej prijeten kulturni užitek, ki ga ljubitelji zborovske pesmi ne bi smeli zamuditi!

Zborovska revija v Gorici.

Počastitev spomina sovjetskih partizanov

Tov. Vidali je poklonil 160 pisem E. D. Stasove moskovskemu Inštitutu marksizma-leninizma

Tudi letos je ob Dnevu sovjetske armade tržaška sekcija Združenja za prijateljstvo med Italijo in Sovjetsko zvezo počastila spomin sovjetskih borcev, ki so se na primorskih tleh skupaj s slovenskimi in italijanskimi partizani borili proti fašizmu.

Ob gomili, ki hrani na vojaškem pokopališču pri sv. Ani 32 padlih borcev, se je zbrala mala množica bivših borcev, zastopnikov protifašističnih organizacij in občinske uprave. Hvaležni poklon domovine je tem hrabrim sinovom izrazilo ugledno zastopstvo pod vodstvom mornariškega atašeja pri sovjetskem poslaništvu v Rimu, kapetana Mihaila Beloruskega. Spremljala sta ga poslaniški svetovalec Nikolaj Timofeev in rimski dopisnik «Pravde» Nikolaj Prožogin.

Vodstvo Združenja je sklenilo, da zaprosi letos za nagovor dva mladince. Kajti vrednote delavskega internacionalizma, ki so navdihnile žrtev mladih junakov, ostanejo nepogrešljivo vodilo vse dotlej, dokler bo človek izkoriščal človeka in teptal njegove pravice. Zato ne smemo dovoliti, da zatone spomin ter jih dalje posreduje še poznim rodovom. To misel sta ob gomili poudarila zastopnika združenja: Ravel Kodrič v slovenščini in Mariolina Brattoni v italijanščini. Tovariš Beloruskij, ki je sam izgubil očeta pri osvoboditvi Budimpešte, je poudaril, da je vojna

najhujše zlo, ki lahko zadene človeštvo. Zato jo vsak poštenjak sovraži. Še več: prepričati vojno, to je danes stroga naloga vsakega iskrenega demokrata.

Ob koncu spominske svečanosti se je tovariš Beloruskij seznanil z materjo našega junaškega partijskega voditelja Pinka Tomažiča in jo ganjen objel.

Sovjetski gostje so se ob tej priliki bežno seznanili s kulturnim življenjem mesta in vprašanjem njegovega gospodarstva. Po obisku Rižarne je sovjetsko zastopstvo prvič sprejela tudi občinska uprava. Na tem srečanju so gostje in ožji županovi sodelavci izrecno poudarili, da si Trst veliko obeta od pospešenega popuščanja napetosti v Evropi. Le trajen mir in prijateljsko sožitje v Evropi in Sredozemlju omogočata tržaškemu gospodarstvu življenje.

Sovjetski gostje so se srečali tudi s tov. Vidalijem. Ob tej priložnosti je tov. Vidali izročil poslaniškemu svetovalcu tov. Timofeevu izvornik 160 pisem, ki mu jih je pisala bivša Lenina tajnica in voditeljica mednarodne organizacije Rdeče pomoči. Elena Dimitrova Stasova. Ta pisma poklanja tov. Vidali moskovskemu Inštitutu Marksizma-Leninizma, objavljena pa bodo tudi v knjigi, ki bo izšla poleti pri italijanski založbi Editori Riuniti.

Resolucija pokrajinskega združenja živinorejcev

V četrtek je bil v Bazovici občni zbor Združenja živinorejcev. Na njem so obravnavali razne aktualne probleme, razumljivo pa je, da je bilo vprašanje kraških rezervatov predmet največje pozornosti. Na občnem zboru je bila sprejeta tudi resolucija, v kateri «Živinorejci tržaške pokrajine izražajo zaskrbljenost zaradi negativnih posledic, ki bi jih izvajanje zakona o kraških rezervatih povzročilo krajevni živinoreji, vsled prepovedi paše na področjih vključenih v rezervate. Jasno je, da bi takšna, nesprejemljiva, rešitev problema bila usoda za živinorejo, ki je že sedaj v zelo težkem položaju. Rejci bi bili prisiljeni v kratkem času izprazniti svoje hleve. Prav tako je jasno, da bi

ob takem stanju zamrle pobude, ki so jih rejci začeli in nekatere že dovršili z namenom, da bi izboljšali in okrepili živinorejo. Temu je treba dodati, da živinoreja predstavlja glavni vir dohodkov kraškega kmeta in bi zato kakršna koli omejitev te panoge imela zanj poleg gospodarskih tudi socialne posledice.

Na podlagi navedenih razlogov živinorejci zahtevajo, da se pri izdelavi pravilnika za kraške rezervate upošteva njihove upravičene potrebe in v obrambo kraške živinoreje ter se na ta način neposredno ščitijo koristi ne le zainteresiranega kmečkega človeka temveč nasploh slehernega prebivalca tržaške pokrajine.

Akcija za postavitve spomenika borcem NOB

V južnem tržaškem predmestju, v Škednju, pri Sv. Ani, na Kolonkovcu, v Rovtab in prav do Žavelj in Domija se zadnje leto razvija enotna nabiralna akcija za postavitve spomenika padlim v osvobodilni borbi. Vsi zgoraj naštetih kraji so zadnje leto vojne tvorili enoten četrti okraj in so doprinesli velik delež k porazu nacifašizma, kar se odraža tudi v velikem številu žrtev, katerih imena homo vklesali na spomenik. Ti kraji so se vključili v osvobodilno gibanje že leta 1941. Tu so nastajale ilegalne tiskarne, od katerih je zadnja in največja, tehnika Morje, delovala vse do osvoboditve. V tem okraju so bili tudi postavljeni prvi temeljni organizaciji Delavske enotnosti, ki je združila italijansko in slovensko delavstvo, da so ga našli dogodki ob ustaji v

zadnjih dneh aprile 1945 pripravljene-ga na udar.

Poseben pomen pa ima akcija za postavitve tega spomenika tudi v tem, da bo to prvi spomenik osvobodilnemu boju, ki bo stal na javnem prostoru v širšem okviru samega mesta. Prav zato pričakuje odbor za postavitve spomenika, da bodo lokalnim antifašistom, ki so zbrali že nekaj sredstev in z zbiranjem se nadaljujejo, priskočili na pomoč vsi zavedni demokratično misleči ljudje iz mesta in okolice. Vsak prispevek, ki ga bo odbor za spomenik prejel, bo približal namero uresničitvi, vsak prispevek pa bo obenem manifestacija antiifašistične solidarnosti.

Počastitev spomina

Družina Sulčič iz Križa se spominja svojega dragega Ivana. Ob osmi obletnici njegove smrti daruje 2.000 za sklad Dela.

Bazilija Purger - Mačkovič se spominja svojega dragega soproga Aleksandra, ki je umrl pred devetimi leti. V počastitev njegovega spomina daruje 10.000 za sklad Dela.

Za sklad Dela darujejo: Alojz Sedmak iz Križa 1.000 lir, Marija Caharija 3.000 lir, Rudi Sedmak - Vižovlje 2.000 lir, Avgust Colja - Sesljan 2.000 lir, Dario Kocjančič - Sesljan 1.000 lir.

Tence Karla iz Križa daruje 1.000 lir za sklad Dela.

Vsem darovalcem iskrena hvala.

GLASBENA MATICA - TRST

Sezona 1972-1973

V sredo, 28. marca 1973 ob 20.30 v Kulturnem domu v Trstu, Ul. Petronio, 4.

ZAGREBSKI SOLISTI

Vladimir Ruždjak, bariton

Sladatelji: A. Corelli, D. Scarlatti, I. M. Jarnovič, V. Ruždjak, B. Martini, B. Bartok.

Strokovni zavod

(Nadaljevanje z 8. strani)

tev slovenskega zavoda smatra za nujno.

Do tega koraka je odbor sililo dejstvo, da se je bližal rok, v teku katerega bi morala pokrajinska uprava, vložiti prošnjo na ministrstvo za javno vzgojo, se pravi 21. marec.

Na srečanju, ki je sicer bilo v odsotnosti predsednika dr. Zanettija, na sedežu pokrajine, so člani šolskega odbora opozorili prisotna pokrajinska odbornika dr. Sergija Pacorja (PRI) in Lucijana Volka (PSI) da bi zavod utegnil dobiti deželni obseg, saj niti goriška pokrajina nima podobne šole za slovensko mladino, — da sploh ne omenjamo Slovenske Benečije, kjer vprašanje ni rešeno niti za šole nižjih stopenj in vrst! — ter so jima predložili imenik kar 45 učencev, ki bi se želeli ob začetku šolskega leta 1973-74 vpisati v industrijski tehnični zavod.

Odbornika sta v imenu pokrajinske uprave izjavila doveznost za potrebe slovenskega prebivalstva, sicer da obstojajo določene težave, vsekakor da bo odbor o tem razpravljal in v tej zvezi ukrepal.

A, žal, se je izvedelo, da pokrajina potrebne prošnje ni vložila. Govora je sedaj o nekem paralelnem tečaju na zavodu «Volta».

Neglede na to, da bi bilo potrebno pojasnilo, kaj bi ta paralelni tečaj pomenil, lahko že sedaj podčrtamo, da podobna rešitev nikakor ne bi bila, pozitivna, ker ne bi upoštevala načela o pravici Slovencev do vseh vrst šol.

Pred Slovenci i je torej pokrajinski odbor naprtil veliko odgovornost.

J. G.

P.S. Zadeva je zelo resna. O njej bomo pisali tudi v naslednjih številkah.

STALNO SLOVENSKO GLEDALIŠČE V TRSTU

Kulturni dom

Ted Ted Whitehead

ALPHA BETA

ponovitev za abonma red J v ponedeljek, 26. marca ob 16. uri.

Jaka Štoka

MOČ UNIFORME

burka v treh dejanjih

V soboto, 24. marca ob 20.30 v občinski telovadnici v Dolini.

v nedeljo, 25. marca ob 17. uri v Kulturnem domu v Sovodnjah pri Gorici, v torek, 27. marca ob 20.30 v Kulturnem domu v Trstu, v četrtek, 29. marca ob 20.30 v gledališču Verdi v Gorici.

Saša Škufca

JANKO IN METKA

otroška igra v treh dejanjih

v torek, 27. marca ob 15.30 in v sredo 28. marca ob 15.30 v Kulturnem domu v Trstu.

DELO

glasilo KPI za slov. narod. manjšino

Direktor Marija Bernetič

Ureja uredniški odbor

Odgovorni urednik:

Anton Mirko Kapelj

Uredništvo in uprava: Trst, Ul. Capitolina, 3 - telef. 744-046 - 744-047

Dopisništvo v Gorici: Ul. Locchi, 2

Letna naročnina 1.000 lir

Poštni tekoči račun: Tst 11/7000

Tisk: Tiskarna Riva, Trst, Ul. Torrebianca 12.